

MOCKFJÄRD KYRKA

Nordanhölen 26:18; Mockfjärds församling; Gagnefs kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Mockfjärd fick sitt första kapell på 1620-talet, efter en långvarig tvist kring lokaliseringen av kyrkobyggnaden. Placeringen söder om älven motiverades med att fler gårdar låg på denna sida. Föregångaren till nuvarande kyrka var en mindre anspråkslös knuttimrad byggnad med små fönster och spånklätt tak, krönt med en liten öppen takryttare som bar kyrkklockan. På 1680-talet anlades kyrkogården, vilket senare fick en avgörande betydelse angående den in-flammerade frågan om kyrkans placering. Mot slutet av seklet bedömdes det första kapellet ha spelat ut sin roll och beslut togs om att uppföra en ny byggnad. Nuvarande kyrka påbörjades 1694 och invigdes sex år senare, den hade då en mindre sakristia och saknade torn.

Sakristian på norra sidan fick sin nuvarande utformning i samband med en ombyggnad på 1790-talet. Tornet med sina karakteristiska trappstegsgavlar tillkom 1827. Ursprungligen saknade den knuttimrade byggnaden panelfodring, timret var rödmålat. Redan på 1740-talet var dock byggnaden brädfodrad, men fortfarande rödmålad. I mitten på 1800-talet påbörjades en upprustning av kyrkan, panelen förnyades och samtidigt fick väggarna sin nuvarande vita färgsättning.

På 1890-talet genomfördes en inre upprustning av kyrkan. I stort berövades såväl rummen som inredningen sin ursprungliga färgsättning och det mesta övermålad enligt rådande smak. Redan på 1920-talet genomfördes en restaurering och till större del återställdes den ursprungliga färgsättningen. Kyrkorummet fick sitt nuvarande utseende och färgsättning vid den genomgripande restaureringen 1954, under arkitekt B. Schill och konservator J. Werkmästers ledning. Samtidigt genomfördes åtgärder på grunden, golven och stommen.

Kyrkan hade ursprungligen en gapskulle norr om koret. Där installerades 1860 kyrkans första orgel, vilken dock 1873 flyttades till västra läktaren. Gapskullen flyttades sedan söder om koret 1924 men revs slutligen 1954.

Tornet fungerade inledningsvis som klocktorn, men konstruktionen visade sig vara för klen för ändamålet. I samband med restaureringen på 1950-talet, uppfördes därför en fristående klockstapel och nya klockor anskaffades.

Kyrkomiljön

Mockfjärd samhälle består av flera byar som växt samman. Förr skilde man på södra och norra Mockfjärd, vilka motsvarade bybebyggelsen på motsvarande sidor om Västerdalälven. Samhällsbildningarna i söder och norr förenas genom en bro anlagd över ett av älvens smala sund.

Kyrkan är uppförd på en höjd söder om älven, i anslutning till den s.k. Storfjärden, som utgör en utvidgning av Västerdalälven, nedströms Oxelforsen. Kyrkan ligger i sydvästra delen av Hedens bykärna; där numera samhällsfunktioner trängs samman med gammal gårdsbebyggelse, moderna infrastrukturer och industrier. Förbi kyrkan i norr löper byvägen som följer älvens strand. Järnväg med station och bangård avgränsar kyrkotomten mot söder, järnvägen förbi Mockfjärd invigdes 1905. Söder om bangården ligger en större sågverksanläggning.

Strax norr om kyrkobyggnaden ligger en större asfalterad parkeringsplats tillhörande kyrkofastigheten. Flera ekonomibygnader ansluter till denna. Även väster om kyrkotomten ligger en större parkeringsplats ansluten till en större livsmedelsaffär.

Övriga byggnader

Inom kyrkogårdsområdet, mot järnvägsspåret i söder, står en mindre transformatorbyggnad.

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Kyrkogården är äldre än nuvarande kyrka, den anlades 1683 i anslutning till första kapellet. Inledningsvis var kyrkogården inhägnad av ”spånslagna träbalkar”, med överbyggda portar i norr och väster. Från 1700-talets slut ersattes dessa med gråstensmurar, som revs omkring 1869 i samband med utvidgningen av kyrkogården åt norr och väster. Kyrkogårdens äldsta del omgärdas åter av en mur av huggna stenar. Muren uppfördes 1932, enligt inskriptionen på en pelare. Den har ingångar i tre väderstreck, vilka markeras av högre stenpelare. Kyrkogårdens yngsta del i öster inhägnas av låga häckar. Ett bårhus i klassiserande stil är uppfört i sydvästra hörnet av kyrkogården.

Klockstapeln

Den första klockstapeln på platsen tillkom senast 1699. Den användes fram till 1828, då kyrkobyggnaden tillbyggdes med torn, och revs därefter. Konstruktionsproblem i tornet medförde att man så småningom tvingades flytta klockorna till en ny fristående klockstapel. Nuvarande klockstapel tillkom 1955 och uppfördes enligt ett förslag av arkitekt B. Schill, omarbetat av J. Werkmäster och O. Gudmundsson. Den består av en fristående stolpkonstruktion med beklädnad av spån. Den öppna klockkammarens sadeltak kröns av ett tre meter högt kulkors i smide, krönt i sin tur med en vindflöjel i form av tupp.

Kyrkan

Långhuset som stod klart år 1700 har rektangulär plan med rak korvägg i öster. Det fick samtidigt en mindre sakristia; uppförd i vinkel mot norra långsidan, i höjd med koret. Sakristian ombyggdes och utvidgades till sin nuvarande form och storlek på 1790-talet. Tornet med kvadratisk plan uppfördes 1827 mot långhusets västra gavel. På 1890-talet insattes nuvarande fönster, i samband med detta förstörades fönsteröppningarna. Samtidigt igensattes dörren i södra långväggen.

Byggnaden är uppförd av knuttimmer på gråstensgrund; grunden är delvis omgjord på 1950-talet. Stockarnas sammanfogning i långhuset förstärks av in- och utvändiga s.k. följare, bestående av stolpar sammandragna med skruvade stänger. Sakristian rustades upp på 1950-talet, det gamla golvbjälklaget ersattes med betongbjälkar och den fick källare som inreddes med bekvämligheter.

Exteriör

Långhuset är brädfodrat med locklistpanel, strävpelarna längs med fasaderna är inklädda. Inledningsvis var kapellet timmerväggar ofodrade och rödmålade. År 1749 var dock byggnaden redan brädslagen men fortfarande rödfärgad. Ytterpanelen förnyades på 1850-talet och färgsättningen ändrades då till nuvarande vita färg.

Långhuset har fyra fönsteraxlar i söder, tre i norr och två i varje gavel. Västra gaveln har dubbla fönster på höjden. Samtliga fönster är stickbågiga, de har rödmålade treluftsramar med tvärpost. Fönstren härrör från 1892 men de är insatta på de äldre fönstrens ursprungliga platser, med undantag av västra gaveln där fönsterplatserna ändrades i samband med tillkomsten av tornet 1827. Långhuset har brutet tak med, i öster, avvalmning i den övre delen.

Sakristian har två mindre rektangulära fönster försedda med luckor, ett i öster och ett norr, samt ett mindre fönster i väster. Sakristian har valmat sadeltak, med skorsten av tegel i nordöstra hörnet.

Tornet som uppfördes 1828 är spånklätt upp till klockkammaren, övre delen är brädslagen. Det utmärker sig genom sina trappstegsgavlar och sin ornamentik som hämtar inspiration från den sydsvenska tegelarkitekturen. Tornet har ett lunettfönster på västra sidan, över portalen. Portalen har en rak avslutning med ett överstycke som bär tornets byggnadsår. Dörrfodret och -överstycket är gråmålade. Porten har pardörr med omålad panel lagd i diagonal. Tornet avslutas med trappstegsgavlar som har svartmålade blinderingar lagda i dekorativa mönster. Varje gavel kröns av en liten lökformad plåtspira som bär flagga. I höjd med klockkammaren har varje sida tre stickbågiga ljudöppningar försedda med svarta träluckor. Tornet har korstak krönt med spira, vilken avslutas med ett förgyllt kors på klot. Samliga tak är täckta med tjärat furuspån. Fram till 1870 var taken rödtjärade.

Interiör

Kyrkorummet är täckt med ett tunnvalv av vitmålade brädor och väggarna har vitmålade stående ospåntad panel av ojämna brädor lagda mellan utskjutande strävpelare. Övergången mellan vägg och valv markeras av profilerad brunbetsad taklist och längs väggarna löper en hög golvlist. Kyrkorummet genomkorsas av spännbjälkar och sträckjärn.

Fönstren har innerramar och bågar av samma typ som de yttre men med blyspröjsning i rutorna. Fönster och dörrar har brunbetsad foder och även brädgolvet är betsat.

Koret bakom altarringen har ett altarpodium förhöjt i två steg.

Sakristian erhöll sin nuvarande utformning på 1790-talet men den präglas av 1950-talets restaurering, den har platt brädtak och väggpanel. I nordvästra hörnet finns öppen spis och i ett senare skede har bekvämligheter inretts i källaren. Sakristian har en innerdörr mot koret samt en ytterdörr i väster mot kyrkogården.

Tornets vapenhus har tegelgolv, platt brädtak och väggpanel av samma karaktär som i långhuset. En trappa leder till tornet och läktaren.

Vid invigningen år 1700 var kyrkans interiör fortfarande omålade. Något senare målades väggar och valv med ljusgrå oljefärg som längs takfoten dekorerades med rankor i allmogestil, inventarier dekorerades med marmoreringar. Nuvarande färgsättning och del av inredningen är till större delen en följd av 1950-talets upprustning och restaurering.

Inredning och inventarier

Altaret utgörs av ett enkelt slutet träbord. Altartavlan är målade på väv, 1793, av Per Heden-dahl från Falun. Motivet är Getsemane när Jesus ber. Tavlan har en påkostad inramning med marmorerade delar och förgyllda attribut samt Jesus monogram, IHS. Kring tavlan och altaret finns på korväggen ett illusionistiskt målat draperi i blått och rött som tillkom 1870. Det blev i ett senare skede övermålat men togs fram i samband med restaureringen på 1950-talet.

En äldre altaruppsats i barockstil, som bär årtalet 1723, hänger sedan 1950-talet på södra långväggen. Den består av två tavlor med bibliska motiv, inramade av ett praktfullt ramverk som kröns av lammet med segerfanan.

Altarringen med knäfall är sluten och har fem raka sidor. Den är rikt utsmyckad med balusterskrank och halvkolonner mellan dessa. Barriären har grindar på sidorna.

Två nummertavlor är uppsatta på korväggen, intill fönsteröppningarna. De har inramningar med sniderier av allmogekaraktär.

Kyrkans predikstol med ljudtak, ryggstykke, trappa och dörr är från 1690 och därmed äldre än kyrkan; den inköptes 1790 från Ludvika kyrka. Predikstolen har, i likhet med kyrkan, varit ommålad flera gånger under århundradena. I samband med en renovering av kyrkan, 1892, målades predikstolen i grått och brunt medan de fem träfigurerna som föreställer evangelisterna och Jesus avlägsnades. Vid renoveringen år 1924 ommålades predikstolen i blått med förgyllningar, samtidigt återställdes träfigurerna. År 1954 fick kyrkan och predikstolen sin nuvarande färgsättning, en återgång till den ursprungliga plykromin. Till sin stil är den präglad av senrenässansens formspråk trots att den tillverkades under barockens tid, ett uttryck för de provinsiella stilarnas tidsförskjutning.

Dopfunten av brun kalksten är från 1600-talet och tillverkad av stenhuggaren Simon Hack från Boda. Den förvärvades 1775 från Gagnefs kyrka och bär en inristad inskription över kyrkoherde Petrus Petri och hans maka.

Kyrkans slutna bänkinredning med två kvarter är den ursprungliga, bänkarna ombyggdes dock delvis på 1950-talet. Den har rak avslutning med svag profil samt speglar i sidfälten. Färgsättningen är en följd av 1950-talets restaurering.

Kyrkan har tre ljuskronor över mittgången och två på läktaren, samtliga av mässing. Mittgångens ljuskronor härrör från 1700-talet medan läktarens kronor tillkom i samband med senaste restaurering, 1996

Läktaren är samtida med långhuset. Den har framskjutande mittparti med avrundade hörn. Den bärs av fyra svarvade kolonner i mittdelen samt av väggpelare på sidor och baksida. Den marmorerade läktarbarriären har fotlist, profilerat räcke och speglar. Läktaren nås genom tornkammaren.

Kyrkans första orgel förvärvades 1860 från Aspeboda kyrka. Den var först placerad på en gapskulle norr om altaret men flyttades på 1870-talet till den bakre läktaren. Den ombyggdes helt vid två tillfällen, år 1941 och 1958, och blev slutligen tvåmanualig med 16 stämmor. Den ersattes 1977 av nuvarande orgel, om 2 manualer och 17 stämmor, som är tillverkad av Åkerman & Lund Orgelbyggeri.

I samband med uppförandet av nuvarande klockstapel, 1955, anskaffades nya klockor tillverkade av Bergholtz i Sigtuna. De äldre hänger alltså i tornet; lillklockan är omgjuten 1680 och storklockan 1737.

Den bevarade medeltida skriftklockan är kyrkans äldsta inventarium. Klockan anskaffades från Gagnefs kyrka redan på 1600-talet. Den hängdes så småningom i klockstapeln som tillkom 1669 men flyttades 1828 till det nyuppförda tornet. Sedan kyrkan fick elektrisk ringning på 1940-talet, flyttades klockan ned och hängdes bredvid sakristians dörr.

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Berggren, Hugo. 1934. *Sveriges kyrkobyggnader. Västerås stift*.

Boëthius, Gerda. 1932. *Mockfjärds kapell*. Sveriges kyrkor. Dalarna; band 1.

Dahlkvist, Helge. 1951. *Mockfjärds kyrkas historia*. I Julbok för Västerås stift; ss 154-160.

Dahlkvist, Helge. 1956. *Mockfjärds kyrka*. I Julbok för Västerås stift; ss 178-181.

Garmo, Sune. 1997. *Mockfjärds kyrka*.

Mockfjärdsborna och deras kapell. 1925. I Julbok för Västerås stift; ss 94-110.

Norell, M & Sundström, K. 1991. *Kulturmiljöer i Gagnefs kommun*.

Jerk Werkmäster. 1977. Dalarnas museums småskrifter, nr 14

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2004-11-12

Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Rapporten färdigställd: 2006-01-12

Situationsplan

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Efter långvariga tvister om lokaliseringen fick Mockfjärd ett första träkapell på 1620-talet. På 1680-talet anlades en kyrkogård i anslutning till kapellet. Mot slutet av seklet togs beslut om att uppföra en ny byggnad på samma plats.

Nuvarande kapell påbörjades 1694 och invigdes sex år senare. Byggnaden hade då en mindre sakristia men saknade dock torn; samtidigt uppfördes därför en fristående klockstapel. Sakristian utvidgades på 1790-talet och fick då sin nuvarande form. Sin slutliga utformning fick kyrkan 1828, då det karaktäristiska tornet med trappstegsgavlar tillkom. I samband med detta revs den gamla klockstapeln. Den nuvarande färgsättningen i vitt är en följd av en renovering som påbörjades 1850, innan dess var byggnaden rödmålad.

Kyrkobyggnaden genomgick en första omfattande renovering och modernisering på 1920-talet. Ytterligare en omfattande restaurering, huvudsakligen invändigt, genomfördes 1954, under ledning av arkitekt B. Schill och konservator J. Werkmäster. Det är i samband med detta som kyrkan fick sin nuvarande karaktär invändigt. Senast renoverades kyrkan 1996.

Mockfjärd's lilla kyrka, som ursprungligen var kapell under Gagnef, är representativ för de mindre träkyrkobyggnaderna som uppfördes under 1600- och 1700-talen i Dalarna. Byggnadstekniskt skiljde de sig föga från allmogens större byggnader. Byggnadens timmerväggar var inledningsvis rödmålade: Panelfodringen infördes troligen under 1700-talet men inte förrän 1850-talet fick fasderna sin karaktäristiska vita färgsättning. Sin säregna karaktär fick kyrkan då tornet, som efterliknar sydsvensk tegelarkitektur, tillfördes på 1820-talet. Byggnadens nuvarande vita färgsättning härrör från 1850-talet och hämtar troligen sin inspiration från nyklassicismen. Byggnaden präglas även av flera renoveringar och restaureringar som genomförts under 1900-talet och speglar rådande restaureringsideologier.

I kyrkans fasta inredning ingår flera äldre uppsättningar av hög kvalitet och av stor betydelse för kyrkorummet, bland dessa kan nämnas altaranordningarna och bänkinredningen. En del av inredningen och inventarierna är äldre än byggnaden; som exempelvis dopfunten och predikstolen vilka ursprungligen tillhört andra kyrkor.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Kyrkans utvändiga karaktär, avseende form, material och färgsättning; som präglas av 1850-talets åtgärder**
- **Kyrkans invändiga karaktär och inredning som präglas av 1950-talets restaurering**
- **Den äldre inredningen som delvis har anknytning till andra Dalakyrkor, bl.a. predikstolen och dopfunten från 1600-talet samt 1700-talets inredningsdetaljer**

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
mellan 1618-1640	Nybyggnad-kapell	Första kapellet	Norell, 1991; Ahlberg, 1996
1669	Klockstapel	Byggm. E. Andersson. Gamla kapellet får en fristående klockstapel	Ahlberg, 1996 Dahlkvist, 1951 SvK, 1932
1684	Kyrkogård	Kyrkogården anläggs	www Ahlberg, 1996
1694-1700	Nybyggnad	Nuvarande kapellbyggnad uppförs, mindre sakristia, saknar torn, timmerväggar, sex mindre fönster. Fasadernas panelfodring tillkommer senare. Även en klockstapel uppförs	RAÄ-Byggreg Ahlberg, 1996; Julbok, 1925
Före 1749	Ändring-Exteriör	Brädfodring av timmerväggarna. Röd mål	Ahlberg, 1996 Berggren, 1934
1795-1798	Ombyggnad-Sakristia	Sakristian ombyggs, utvidgas och får sin nuvarande form	RAÄ-Byggreg Ahlberg, 1996 Berggren, 1934
1827-1928	Tillbyggnad-Torn	Ritn. bergmästare. Clas Wallmar; byggm. Ris Erik Larsson. Tornet tillkommer. Gamla klockstapeln rivs. Klockorna flyttas till tornet.	Berggren, 1934 Julbok, 1925; SvK, 1932
1850-1870	Renovering-exteriör	Omfodring av ytterväggar med panel. Kapellet som hittills varit rödfärgat ommålas med vittfärg.	Berggren, 1934 Ahlberg, 1996
1860	Inredning	En läktare (gapskulle) uppförs i NÖ-del av koret.	Dahlkvist, 1951
1860	Orgel	Inköp av orgelverk fr. Aspeboda, installeras på läktaren	Dahlkvist, 1951
1873	Orgel	Orgeln repareras och flyttas till västra läktaren	Ahlberg, 1996 Dahlkvist, 1951
1887	Värme	Kamin (värmeugn) installeras i kyrkorummet intill södra ingången	Dahlkvist, 1951 Garmo, 1997
1892	Restaurering-Interiör	Smakrestaurering, ny färgsättning av interiör och inredning. Fönster och dörrar utvidgas; södra dörren i långhuset igensätts.	Ahlberg, 1996 Julbok, 1925; SvK, 1932
1892	Kyrkogården	Utvidgning av kyrkogården, en gråstensmur rivs	SvK, 1932
1924	Restaurering-Interiör	Ark. Dahlander; Konserv. O. Nordmark. Genomgripande restaurering. Återställande av ursprunglig färgsättning; restaur. av predikstol; el-uppvärmning och el-belysning installeras; omläggning av golv m. trossbotten; isolering av vindsbjälklag; ändring i bänkarna; vindfång i vapenhus och sakristia; ny trappa i vapenhuset; insättning av dubbla blyspröjsade fönster; flyttning av gapskullen fr. norr till söder, dopkor inreds i norr	Ahlberg, 1996 Berggren, 1934; Julbok, 1925 Dahlkvist, 1951
1941	Orgel	Ombyggnad av orgelverket, utvidgning av orgelfasaden	Dahlkvist, 1951
1954-1955	Restaurering Renovering	Ark B. Schill; Kons. Jerk Werkmästers. Framtagning och restaurering av äldre väggdekor och färgsättning på predikstolen, ny färgsättning av kyrkorummet m. tempera färg, ombyggnad av bänkarna, rivning av gapskullen. Nuvarande karaktär, Förstärkning grund, ny trossbotten, stomme stagas och riktas, ny grund under torn och sakristia, betongbjälklag i sakristia, källarum under sakristia, borttagning av skrubbar i vapenhuset och friläggning av trappa,	www Ahlberg, 1996; Werkmäster, 1977; Dahlkvist, 1956
1955	Klockstapel	Ny fristående klockstapel, förslag av ark. N. Skogslund, omarb. av J. Werkmäster och O. Gudmundsson; byggm. N. Skoglund	Ahlberg, 1996 Werkmäster, 1977
1977	Orgel	Ny orgel installeras	Ahlberg, 1996
1996	Upprustning-Exteriör-Interiör	Varsam renovering och underhåll av interiör och inredning, några bänkrader avlägsnas. Ommålning utvändigt, fönstren återfår sin röda färg, isoleringen förbättras	Ahlberg, 1996 Garmo, 1997